

Høring Forskrift om tilskudd til kulturhistorisk verdifulle kirkebygg. (Klima- og miljødepartementet)

8. april 2024

Norges Museumsforbund representerer hele bredden av museer i Norge uavhengig av hvilken departementstilhørighet de måtte ha eller om finansieringen kommer via Sametinget, fylkeskommuner, kommuner eller private midler. Mange museer forvalter kirker i sine friluftsmuseer, også noen fredede kirker. Museumsforbundet benytter derfor anledningen til å komme med noen innspill til departementets utkast til forskrift om tilskudd til kulturhistoriske verdifulle kirkebygg.

I høringsnotatet fremheves det at forskriften om tilskudd er i tråd med den nylig fremlagte bevaringsstrategien for kulturhistorisk verdifulle kirkebygg. Bevaringsprogrammet for middelalderkirker skal prioriteres frem til 2030. Dette kan være naturlig med tanke på nasjonaljubileet, men Museumsforbundet understreker at det kan være andre behov som ikke kan utsettes til etter 2030 som også må gis prioritering i dette tidsrommet. Forvaltningen av midlene er organisert som et samarbeid mellom Den norske kirke og Riksantikvaren. Et ledd i dette arbeidet er å trekke vekslers på kunnskapen og erfaringen til ulike aktører på feltet som UH-sektoren, byggenæringen og museer.

Museumsforbundet mener det er positivt at man i den fremlagte bevaringsstrategien for kulturhistorisk verdifulle kirkebygg så tydelig gir uttrykk for at museene har viktig kompetanse og kan være gode ressurser både innen bevaring, kompetansebygging og formidling av kirkebyggene. Museenes brede erfaring med konserveringsarbeid kombinert med de omfattende ressursene som er avsatt til vedlikehold og konservering av kirkebygg og interiører vil gi et nødvendig løft for bevaring av kirkebyggene. Dette vil bidra til å styrke og utvikle ny kunnskap om sikring og vern, materiell og immateriell kunnskap knyttet til restaurering, konservering og ulike håndverksteknikker som brukes i forbindelse med arbeid som vil gjøres på kirkene. Denne kunnskapen har betydelige overføringsverdier til bygningshåndverk generelt, og kan bli en avgjørende sideeffekt av satsingen. Det er derfor nødvendig at man utvikler enda bedre samarbeid fremover mellom museer, kirkeforvaltere, kommuner, håndverksbedrifter, fagskoler og andre utdanningsinstitusjoner. Dette bidrar til å sikre god tilgang på håndverkere med rett kompetanse, og kunnskapsutvikling og -overføring.

Museumsforbundet har i andre innspill knyttet til tradisjonshåndverk tidligere foreslått økt satsing på videregående nivå for å styrke interessen og mulighetene for den yngre garden å kunne utdanne seg innenfor tradisjonshåndverk. I Museumsforbundets innspill høsten 2023 til Rogaland fylkeskommunes regionalplan understreker vi blant annet at håndboren kunnskap, tradisjonshåndverk og immateriell kulturarv, kan fungere som bindeledd for et tettere samarbeid mellom de ulike aktørene. Dette gjelder også videregående opplæring og UH-sektoren. Museumsforbundet foreslår at det vurderes å legge inn i tilskuddsordningen muligheten for en satsing på nevnte tverrsektorielle løsninger for å kunne videreføre og -utvikle viktig og nødvendig kompetanse fremover.

Museene er sentrale støttespillere i dette arbeidet både ved at de er forbrukere av håndverktjenester ut over egne ansatte og ved at de kan bli lærebedrifter og ha lærlingplasser som gir erfaring til unge som vil satse på disse fagene. Museumsforbundet mener at så lenge strategien og tilskuddsordningen ser flere tiår frem i tid vil en sånn satsing i tilskuddsordningen

tilføre bygningsvern, kulturarvs- og miljøforvaltningen en bærekraftig kompetanseheving. Dette forutsetter langsiktighet i tilnærmingen og ikke kun kortsiktige prosjekttilskudd.

I høringsinnspillet til Riksantikvarens håndverkstrategi viser Museumsforbundet til et betydelig potensial i økt samarbeid mellom alle relevante aktører med behov for ulike typer håndverkskompetanse. Riksantikvaren trekker frem rapporten Kirkens særskilte verdier som ble utarbeidet av Kirkelig arbeidsgiverorganisasjon, Norsk Håndverksinstitutt og Riksantikvaren i 2022 og som konkluderer med at behovet for flere utøvere innen verneverdige tradisjonshåndverk er stort og at man i dag ikke har mange nok håndverkere til å dekke behovet til kirkene. Det samme vil man kunne si gjelder for museene. Flere museer får for øvrig forespørsler fra menighetskontorene om å gjøre utbedringer og restaureringsarbeid.

Museumsforbundet opplever det som positivt at Barne- og familiedepartementets «Bevaringsstrategi for kulturhistorisk verdifulle kirkebygg» tydelig regner museene som opplagte aktører med antikvarisk kompetanse knyttet til blant annet bevaring av de kulturhistoriske kirkene sammen med bygningsvernsentrene. Museumsforbundet mener at museene gjennom blant annet å ha forvaltningsansvar for kirkebygg bør kunne ha en annen rolle enn kun som mulig samarbeidspartner. Dette kommer særlig frem når de listes opp som en av flere kunnskapsmiljøer med erfaringsgrunnlag som det «trekke kunnskap frå» (s 6 i strategien).

Museumsforbundet anser det som viktig at det i forskriften om tilskudd så vel som i bevaringsstrategien spesifiserer hva som ligger i begrepet eiere av kirkebygg. Flere museer både eier og forvalter enten hele bygget eller eksteriør og interiør tilhørende tidligere og nåværende kirkebygg. For å kunne ha bedre forutsetninger for å istandsette og konservere det som er i samlingene er det viktig at det kommer tydelig frem at også museene er en relevant målgruppe for innsatsområdene som dekker dette. Bevaringsstrategien har langt på vei anerkjent dette, og det synes vi er positivt, men skulle gjerne sett det mer fremtredende enn det som gjøres hittil. Museum Stavanger (MUST) har blant annet både kirkebygg, som Utstein kloster, og viktig interiør i sine kulturhistoriske samlinger, det samme har blant annet Universitetsmuseene i Bergen og Oslo, Norsk Folkemuseum, Anno museum og VITI samt Museene i Sør-Trøndelag som har to vigslende kirker på Sverresborg. Å ekskludere dem som målgruppe i tilskuddsordningen blir i stor grad å utelate noen av våre kulturhistoriske verdifulle kirkebygg og interiører fra muligheten til å bevares for fremtiden. Museumsforbundet foreslår å innlemme museene som opplagte søkere på tilskudd under alle innsatsområdene

Innsatsområder

De fire innsatsområdene som er valgt er tverrgående 1 Bevaring (istandsetting, sikring og konservering), 2 Kunnskap og kompetanse, 3 Opplevelse og formidling og 4 Engasjement og deltakelse. Disse er etter Museumsforbundets mening ganske dekkende og har en inndeling som vil kunne fungere i forhold til roller og muligheter som foreslås i tilskuddsordningen. Museenes kompetanse er tydelig skrevet inn i bevaringsstrategien og Museumsforbundet hadde forventet at museenes rolle var klarere formulert i utkastet til forskriften enn det den er i det fremlagte forslaget. Bevaringsstrategien nevner gjennomgående museene som relevante aktører og samarbeidspartnere med tyngde innenfor både formidling og tradisjonshåndverk. Eksempler er blant annet som tidligere nevnt Anno museum som har forvaltningsansvar for Hamardomen og Bispeborgen på Domkirkeodden, og Ryfylkemuseet har blant annet bygningsvernsenter blant sine avdelinger, men listen kunne vært utvidet med flere andre gode eksempler.

Museumsforbundet vil særlig kommentere forskriftens Kapittel 3 *Søknadsprosessen §3-1* Hvem kan søke om tilskudd punkt a-c. Det er gledelig at museene nevnes som naturlige i målgruppen

for søkere under innsatsområdene knyttet til opplevelse, formidling og engasjement. Museumsforbundet mener det er pussig at de ikke nevnes spesifikt som en relevant søkergruppe under innsatsområdene som omfatter bevaring, sikring og konservering. Vi mener det er naturlig at museene også må kunne søke om tiltak innenfor innsatsområde 2 – Kunnskap og kompetanse. Dette er en svakhet ved forskriften vi mener må rettes opp i.

Man kan tolke det slik at formuleringene knyttet til innsatsområde 1: ”Eiere av kulturhistorisk verdifulle kirker” og ”andre relevante fagmiljøer”, er ment å omfatte museer, men for å unngå uklarheter mener Museumsforbundet at dette må tydeliggjøres og konkretiseres bedre i forskriften. Museumsforbundet har ved flere anledninger påpekt museenes rolle og ansvar innenfor kulturarvsfeltet, og flere av våre medlemmer forvalter som nevnt kulturhistoriske kirkebygg i sine bygningssamlinger. Museumsforbundet foreslår at det åpnes for at Museene i det nasjonale museumsnettverket får tilgang til å søke disse innsatsområdene i tillegg til de mer publikumsorienterte innsatsområdene 3 og 4. Museene har et overordnet ansvar ikke bare for formidling av denne kulturarven, men også bevaringen, konserveringen og kompetansehevingen knyttet til vern av blant annet kulturhistoriske kirkebygg

Museumsforbundet har merket seg og synes det er positivt at samfunns- og effektmålene beskrevet i bevaringsstrategien også reflekteres i tilskuddsordningen gjennom fokus på parallelle prosesser. Istandsetting og samtidig satsing på kunnskap- og kompetansebygging, formidling og deltakelse. Tverrsektorielt samarbeid er et av tiltakene som må til for å oppnå forventet målsetting. Dette samspillet mellom de ulike aktørene gir en gevinst i form av engasjement og medvirkning som får ringvirkninger til nye generasjoner kulturarvsbrukere og entusiaster. Dette er noe våre medlemmer har bred erfaring med og vil være kompetente samarbeidspartnere i prosessen og satsingen som bevaringsstrategien skisserer og utkastet til tilskuddsordningen viser. Museumsforbundet synes at forskriften om tilskudd til kulturhistorisk verdifulle kirkebygg er grundig på mange felt, men at den med fordel kunne vært litt mer kortfattet og tydelig. Noen områder kan med fordel tydeliggjøres i arbeidet med slutføringen. Vi peker på noe av dette under.

Eksteriør og interiør utenfor selve kirkebygget - «kirkesamlinger» i museene

Innsatsområde 1 prioriterer istandsetting, sikring og konservering av kulturhistorisk verdifulle kirkebyggs eksteriør og interiør. Forskriften nevner ikke at man ofte finner både eksteriør og interiør tilhørende kirker i museenes samlinger, eller at museene forvalter omfattende samlinger av interiører fra kirker som har høy kulturhistorisk verdi lokalt og nasjonalt. Det er for Museumsforbundet uklart hvorvidt man har vurdert hvordan disse skal ivaretas i denne sammenhengen, og om museene vil kunne søke om tilskudd til konservering mm av disse gjenstandene. Vi vet at mange av disse gjenstandene er i museenes samlinger og har havnet der av forskjellige årsaker. I mange tilfeller har det vært som en del av redningsarbeid ved brann eller andre endringer knyttet til kirkene. Museumsforbundet mener at det bør tydeliggjøres i forskriften at museer med gjenstander som har inngått i kulturhistorisk verdifulle kirkebygg skal kunne søke om midler innenfor både innsatsområde 1 og 2.

Mange museer har blant annet flere bygningsdeler og interiør, som staver, portaler, kirketiler, dører, steiner, m.m. fra ulike stavkirker og steinkirker fra middelalderen. En del av dette er utstilt, men mye er også bevart i museenes magasin. VITI forsker på og skjønner for eksempel en tuft etter Margaretakirken ved Borgund der det fortsatt gjøres funn og har rikt dekorerte kirketiler med bibelske motiv fra Ørsta stavkirke, som ble revet i 1860-åra, malt med limfarger. Pågående arbeid i museer, som kartleggingen og overvåkingen av inneklimate i St Jørgen hospitaalkirke i Bergen vil kunne bidra til økt kunnskap om inneklimate og

setningskader. Dette vil både kunne bidra til å bevare norsk leprahistorie og samle erfaringer til andre prosjekter i det kommende bevaringsprogrammet.

Restaurering og konservering av kirkeobjekt er kostnadskreven, og museene har ikke uten videre midler til dette da de sjelden kan søke midler i Kulturminnefondet og hos Riksantikvaren til dette. Anledning til å kunne søke om tilskudd til prosjekt knyttet til interiør, bygningsdeler, interiør og ruiner gjennom denne forskrifta vil derfor være avgjørende for fremtidig vern av kulturhistoriske kirkebygg,

Dette blir særlig tydelig når vi vet at vedlikeholdsetterslepet på kulturhistoriske museumsbygninger i ble estimert til 3.2 milliarder av Kulturrådet og det trengtes ytterligere 400 millioner årlig for å holde vedlikeholds nivået oppe i forbindelse med et forarbeid til den siste Museumsmeldingen. Denne økonomiske utfordringen er fortsatt uløst selv om det er ett av satsingsområdene i meldingen.

Bevaringstjenesten i Museumssenteret i Hordaland har gjennom flere tiår bygd opp konservatorkompetanse innen konservering av tekstil, metall, glass, keramikk, gips, møbler, skinn og lær. Den er både en fellestjeneste for museene som samtidig tar eksterne oppdrag innen direkte konservering, holder kurs om gjenstandshåndtering og tekstiler og har en rådgivende funksjon knyttet til forebyggende konservering.

Hva skal til for å møte økt behov for relevant handverkskompetanse i årene som kommer?

Det er en uttalt bekymring fra flere hold om det vil være tilstrekkelig handverkskompetanse til å møte behovet som oppstår i kjølvannet av satsingen på bevaring av kirkebygg. For å løse dette mener Museumsforbundet at det er viktig å spille på og styrke alle de eksisterende former for tiltak man har i dag og videreutvikle dem. Flere museer, som MiST/Rørosmuseet, har lenge hatt operative bygningsvernsentre og både MiST/Rørosmuseet og Museene Arven/Stiklestad er i dag læringsarenaer for NTNUs fireårige bachelorprogram Tradisjonelt bygghåndverk. Innlandet og Vestland fylker er også læringsarenaer. Dette er fylker som har lang og viktig tradisjon for ordninger med bygningsvernådgivere knyttet til museene. Disse bidrar også med kursing og kompetanseoppbygging i lokale byggfirma som utfører antikvarisk restaurering for museer og private eiere.

Sammen med styrking av denne ordningen i flere regioner, videreutvikling av bygningsvernsentrene og den desentraliserte utdanningsmodellen som NTNU har lagt seg på gjennom flere år vil man kunne sikre lokal forankring til det framtidige bygningsvernet. Da er det viktig at studietilbudene bidrar til å favne de lokale tradisjonsbærerne og håndverkerne som alt er aktive i yrkeslivet. NTNUs sin utdanningsmodell legger til rette for livslang læring. Kirkeløftet kan bidra til en ytterligere kompetanseheving for disse.

NTNU sitt bachelorprogram treffer imidlertid i dag bare de som utdanner seg innfor bygningsvernet og restaureringsfaget, og er avgrenset til trefaget. NMF støtter NTNUs ønske om en videreutvikling av dette studietilbudet, men det må utvikles til å nå en rekke andre håndverksfag i tillegg, dette kan være innenfor muring, maling, glass, jern osv. En videreutvikling av dette studietilbudet kan gis som et etter- og videreutdanningsløp (EVU med åtte læringsarenaer i heile landet). Museumsforbundet mener at museene også fremover bør være godt representert blant de åtte læringsarenaene som viktige lærings- og praksisarenaer. Noen av disse har kompetanse på andre materialer enn tre, som Domkirkeodden/Anno museum og Nidaros Domkirkes restaureringsarbeider. Sistnevnte skrives ut som utenfor ordningen, men deres kompetanse vil være viktig supplement til kompetanse innen NIKU og Riksantikvaren på stein mm, ikke minst i Kirkeløftets første fase med fokus på middelalderkirkene.